

Herosi polarnego świata

Norwegia to kraj o zimnym i nieprzyjaznym dla człowieka klimacie, a jej mieszkańcy zawsze uzależnieni byli od dzikiej, często niebezpiecznej przyrody i burzliwego arktycznego morza. Współcześni mieszkańcy tych ziem wiele cech przejęli od swych przodków – normańskich wojowników zwanych wikingami.

Wikingowie

Od VIII wieku wikingowie organizowali liczne wyprawy łupieżczo-handlowe i szybko stali się postrachem Europy. Pierwszy historycznie udokumentowany napad wikingów miał miejsce w 793 roku, a ich łupem padł klasztor w angielskiej Northumbrii. Wybrzeża Anglii, Szkocji i Irlandii stały się głównym celem skandynawskich piratów. Prawie natychmiast opanowali Orkady, Wyspy Owczce i Szetlandy, a także leżącą między Anglią i Irlandią wyspę Man. Wszędzie powstawały normańskie królestwa, a działalność wikingów pozostawiła widoczne do dzisiaj ślady w kulturze tych regionów. Na Szetlandach do XVIII wieku mówiono dialektem norweskim, a elementy folkloru nordyckiego są tam widoczne do dzisiaj. Flaga Orkad to tylko w niewielkim stopniu zmieniona flaga Norwegii.

W VIII wieku wikingowie zaczęli stopniową kolonizację Islandii. Mieszkających tam w pustelniach mnichów wypędzono z wyspy lub wzięto do niewoli. Na wyspie powstało nowoczesne jak na owe czasy państwo, oparte na klanach rodowych. Krajem rządził parlament (*thing*), zbierający się na corocznych zgromadzeniach. W X wieku wypędzony z Islandii Eryk Rudy dotarł na małej wiosłowej łodzi do zachodniej Grenlandii. Tutaj także powstały osiedla normańskie, z których w XI wieku wyruszyły wyprawy do Ameryki Północnej. Wikingowie dotarli prawdopodobnie do półwyspu Labrador. Zmiany klimatu w okresie od XII do XIV wieku zatrzymały ekspansję Normanów, a ich osady na Grenlandii stopniowo przestały istnieć.

Elita polarników

Także współcześni Norwegowie żyją w symbiozie z dziką przyrodą. Popularne jest powiedzenie *Norweg rodzi się z nartami na nogach*, a o zainteresowaniu morzem świadczą bardzo popularne w tym kraju łodzie i jachty. Trudno się dziwić, że z wychowywanego w takich tradycjach narodu wywodzi się elita światowego polarnictwa.

W XVII wieku rozpoczęto rabunkową eksploatację terenów polarnych. W Arktyce i Antarktyce na wielką skalę polowano na foki i wieloryby. Powstawały kompanie zajmujące się eksploatacją łowisk, a na bezludnych polarnych wyspach budowano osady wielorybnicze, w których przetwarzano upolowane zwierzęta.

Norwegia brała udział w tych prowadzonych na wielką skalę działaniach. Polowanie na wieloryby zrewolucjonizowało działo harpunniczne, skonstruowane w 1864 roku przez Norwega Svenda Foyna. Wyprawy poszukujące wielorybów jednocześnie badały i tworzyły mapy zupełnie nieznanych mórz polarnych. Takie prace prowadził norweski kapitan Carl Anton Larsen w latach 1892–1894 podczas pierwszej norweskiej wyprawy na Antarktydę na statku *Jason*. Larsen podczas rejsu na Grenlandię w 1888 roku – kiedy to poznał norweskiego polarnika Fridtjofa Nansena – był kapitanem statku *Antarktyda*, na którym w latach 1901–1904 podróżowała prowadzona przez Nordenskjölda Szwedzka Ekspedycja Antarktyczna. Wyprawa zakończyła się zimowaniem na Wyspie Pauleta po zgnieceniu *Antarktydy* przez lody. W 1904 roku Larsen zamieszkał w Gritviken na Georgii Południowej, gdzie założył norwesko-angielską bazę wielorybniczą. W budowie ośrodka, obserwatorium meteorologicznego i kościoła brało udział 60 Norwegów.

Carlsten Borchgreving był uczestnikiem norweskiej wyprawy wielorybniczej, finansowanej przez potentata Henrika Johana Bulla. Ekspedycja wyruszyła w 1894 roku na statku *Antarktyka*, prowadzonym przez komandora Leonarda Kristensena. Podczas lądowania 24 stycznia 1895 roku na antarktycznym przylądku Adare, Borchgreving – jako pierwszy człowiek – postawił stopę na tym kontynencie. Po powrocie do Norwegii polarnik zdobył fundusze na organizację kolejnej norweskiej wyprawy antarktycznej *Krzyż Południa*. Borchgreving zakupił mały statek i mimo olbrzymich problemów finansowych ekspedycja wyruszyła. Wyprawa dotarła do Wielkiej Lodowej Bariery Rossa i po jej przekroczeniu ruszyła w głąb Antarktydy. Dotarli najdalej na południe ze wszystkich dotychczasowych wypraw.

Nansen i *Fram*

W drugiej połowie XIX wieku w Norwegii pojawił się człowiek wyjątkowy – „wiking z duszy i człowiek renesansu”, jak mówili o nim współcześni. Był to Fridtjof Wedel-Jarlsberg Nansen. Wspaniały narciarz (wygrał zawody Husebyrennet – narciarski bieg między Bergen a Christianią o długości 500 km), sam przygotowywał się do podróżowania w terenach polarnych. Stale żyjąc w kontakcie z przyrodą uważał, że nie istnieją trudności, których nie można pokonać. Nansen uczył się pilnie, co zaowocowało studiami na Wydziale Zoologii Uniwersytetu w Christianii. W 1888 roku wykładowca prof. Robert Collett zaproponował młodemu studentowi udział w wyprawie żaglowcem *Viking* za koło polarne. Wyprawa miała badać wpływ ciepłych prądów na rozwój życia w morzu. Podczas rejsu Nansen zwrócił uwagę na przenoszone przez prądy pnie drzew. Przypuszczał, że dotarły one w okolice Nowej i Grenlandii z wybrzeża rosyjskiego. Świadczyło to o możliwości przeplłynięcia takiej trasy statkiem. Podczas pobytu u wybrzeżu Grenlandii młody badacz postanowił zorganizować wyprawę narciarską przez środek wielkiej wyspy. W tym czasie próby przebycia w poprzek Grenlandii organizowane przez Szweda Nordenskjöld (który chciał wyjaśnić, czy wewnątrz wyspy rosną drzewa) i Amerykanina Peary’ego skończyły się niepowodzeniami, do centrum wyspy nie zapuszczali się nawet eskimoscy myśliwi.

Gdy Nansen ogłosił plan wyprawy, zaczęto traktować go jak wariata. Polarnik, wiedząc doskonale, na co się porywa, śmiał się i opowiadał o planowanej „wycieczce narciarskiej” przez środek Grenlandii. W sierpniu 1888 roku Nansen wyruszył wraz z 5 Norwegami na szlak. Koniec przemarszu przez Grenlandię planowano w okolicach Illulissat. Mieszkał tu młody

Knudt Rasmussen, późniejszy najznamienitszy duński badacz Arktyki. Rasmussen miał także korzenie norweskie (jego dziadek ze strony matki był Norwegiem). We wspomnieniach duńskiego polarnika opowiada on, jak czekał na nadejście ekspedycji Nansena na pobliskim lodowcu. Nansen dotarł na wybrzeże o 300 km bardziej na północ, ale dla Knudta Rasmussena stał się przykładem na całe życie i wielkim bohaterem. Wyprawa Nansena musiała przezimować na zachodnim wybrzeżu Grenlandii w osiedlu Inuitów.

W latach 1893–1896 Nansen postanowił zrealizować kolejny pomysł wyprawy polarnej. Chciał dotrzeć na biegun północny specjalnie wybudowanym statkiem *Fram* („naprzód”), jednostką o specjalnej konstrukcji kadłuba, pozwalającej na zimowanie w lodach. Miał dryfować przez Ocean Arktyczny, niesiony przez prądy morskie. Wyprawa miała prowadzić liczne badania naukowe i była przygotowana na kilkuletnie działania w Arktyce. Mimo dokładnie zaplanowanego rejsu główny plan ekspedycji nie został zrealizowany. *Fram* przepłynął w odległości 300 km od bieguna, a zorganizowana przez Nansena i Hjalmara Johansena piesza wyprawa na północny kraniec ziemi także nie powiodła się. Obaj polarnicy dotarli do Ziemi Franciszka Józefa, gdzie musieli przezimować i zostali uratowani przez uczestników brytyjskiej wyprawy polarnej. *Fram* szczęśliwie zakończył podróż, a Nansen udowodnił, że rejs przez północny Ocean Arktyczny jest możliwy. Dostrzeżone na świecie olbrzymie sukcesy Nansena w badaniach Arktyki przyniosły badaczowi wielką sławę i możliwość dalszej, pełnej sukcesów kariery politycznej.

Amundsen i Gjoa

Roald Amundsen rozpoczął karierę badacza polarnego w 1897 roku, biorąc udział w Belgijskiej Wyprawie Antarktycznej, prowadzonej przez Adriana de Gerlache razem z polskimi badaczami Henrykiem Arctowskim i Antonim Dobrowolskim. Po powrocie z wyprawy w 1903 roku Amundsen postanowił przepłynąć niezdobyte do tej pory Przejście Północno-Zachodnie z Atlantyku na Ocean Spokojny. Projekt wyprawy konsultował z Nansenem i po jego aprobacie kupił kuter rybacki *Gjoa*. Mały statek o wyporności 47 ton z 13-konnym silnikiem wyruszył z załogą 7 osób w ekstremalną podróż. Polarnicy zabrali zapasy na 5 lat, 20 ton benzyny, składany domek i przyrządy do badań naukowych (planowano badania północnego bieguna magnetycznego). Wyprawa, trwająca do 1906 roku, pozwoliła na nawiązanie kontaktu z Inuitami i przeprowadzenie planowanych badań. *Gjoa* zakończyła rejs w Nome na Alasce.

Amundsen zainteresowany był zdobyciem bieguna północnego, ale gdy dowiedział się o zakończonej sukcesem wyprawie Amerykanina Peary'ego, zrezygnował z działania w Arktyce i skoncentrował się na projekcie zdobycia bieguna południowego. Przygotowana przez norweskiego polarnika wyprawa osiągnęła cel 14 grudnia 1911 roku, wyprzedzając angielską wyprawę Roberta Scotta.

Plany Amundsena powiodły się dzięki bardzo dobremu przygotowaniu ekspedycji. Norwegowie podróżowali psimi zaprzęgami, wykorzystując doświadczenia inuickich myśliwych. Gorzej przygotowana ekspedycja Scotta skończyła się tragicznie – wszyscy polarnicy zginęli.

W 1926 roku Amundsen przeleciał włoskim sterowcem typu N-1 („Norge”) razem z Umberto Nobile i Lincolnem Ellsworthem nad biegunem północnym. Gdy Umberto Nobile, podczas kolejnego lotu sterowcem „Italia”, zaginął w Arktyce Amundsen wyruszył z wyprawą ratunkową. Arktyka okazała się bezlitosna – wielki polarnik zaginął, a jego szczątków nie znaleziono do dzisiaj.

Norweskie polarne „tu i teraz”

Norwegia posiada w Antarktyce terytorium zależne, Wyspę Bouveta (Bouvetøya). Położona przy brzegu Antarktydy na południowy zachód od Przylądka Dobrej Nadziei jest bezludna, a pod pokrywającymi ją lodami drzemie uśpiony wulkan. Wyspa została odkryta przez Francuza Jeana Baptiste Bouveta de Loziera i zaanektowana dla Norwegii w 1927 roku. Wtedy wylądowała tam norweska wyprawa badawcza prowadzona przez kapitana Harolda Horntvede na statku *Norge*. Obecnie pracuje tu całoroczna stacja badawcza należąca do Norwegii.

Także dzisiaj Norwegia przoduje w badaniach polarnych. W Tromsø działa Instytut Polarny, a naukowcy prowadzą badania w dwóch stacjach na Antarktydzie (*Troll* i *Thor*) oraz w licznych punktach w Arktyce (także w północnej Norwegii). Głównym miejscem badań jest Svalbard. O stosunku Norwegów do badań Arktyki i Antarktyki świadczą trzy muzea poświęcone tej tematyce oraz chronione i eksponowane statki *Fram* i *Gjoa*.

Andrzej Piotrowski

Muzeum Badań Polarnych w Puławach ul. Czartoryskich 6
Tel. 81 859-59-13, e-mail: sekretariat@muzeumbadanpolarnych.pl
www.muzeumbadanpolarnych.pl